

Toespraak Vera Bergkamp, Voorzitter Tweede Kamer, bij de herdenking Tweede Kamer in Den Haag op 14 augustus 2023

Nationale Herdenking
15 augustus 1945

Geachte aanwezigen,

Vandaag herdenken we, hier in de Tweede Kamer, het einde van de Tweede Wereldoorlog in voormalig Nederlands-Indië. En staan we stil bij het leed van alle slachtoffers en gevallenen tijdens de Japanse bezetting.

We vertellen elkaar indringende, persoonlijke verhalen. En geven daarmee volop ruimte aan dit deel van onze oorlogsgeschiedenis. Zodat de pijnlijke herinnering daaraan, onderdeel wordt van ons collectieve geheugen. En we dat geheugen een toekomst kunnen geven.

De onlangs overleden acteur, zanger en danser Willem Nijholt had zo'n indringend persoonlijk verhaal. Het kind, dat opgroeide in de verschrikkelijke wereld van het Jappenkamp, zou hij zijn hele leven lang met zich mee dragen.

Acht was Willem toen zijn vader, een KNIL-militair, door de Japanners werd opgepakt om gedwongen te gaan werken aan de Birma-spoorlijn. Zijn 10-jarige broertje werd naar een jongenskamp afgevoerd. Terwijl Willem met zijn moeder en kleine zusje naar een kamp moest voor vrouwen en kleine kinderen.

Daar maakt hij mee hoe zijn moeder als een tijger voor haar kinderen vocht – de hongerdood loerde in die kampen immers altijd op afstand mee. Soms ziet hij haar voor zijn ogen geschopt en geslagen worden.

Bijvoorbeeld nadat ze hem heimelijk moed in zingt. Terwijl de achtjarige Willem zelf uren voor straf in de brandende zon moet staan. Omdat hij, gek van de honger, vruchten uit de boom probeert te pakken op het terrein van de kampcommandant.

Als Nijholt een jaar of tien is, wordt ook hij gescheiden van zijn moeder.

In het jongenskamp wordt hij herenigd met zijn broer. De oudere broer die thuis altijd voor Willem had gezorgd. En die zo ontzettend blij is om hem weer te zien. Maar die hem ook duidelijk maakt dat hij hem in het kamp niet echt kan helpen. 'Het was een shock voor me, maar ik heb het begrepen. Overleven doe je zelf', zei hij daar later over.

De broers, het zusje, moeder en vader overleven allemáál de Japanse bezetting. Maar de wonden die deze gebeurtenissen nalaten, zijn blijvend.

Nijholts moeder is aan het einde van de oorlog zo ernstig verzwakt, dat ze later nooit meer echt gezond zal worden. Zijn vader komt later als een gebroken man uit de koloniale oorlog terug, direct na de Birma-spoorlijn. Het gezin – herenigd in Nederland – komt nooit meer in harmonie. In het brievenboek 'Met bonzend hart' schrijft Nijholt daarover:

'De familiebanden bleken uitgedroogd, stug en niet rekbaar meer.

Oud geworden elastiek. Gezichten waren veranderd. Ogen die te veel hadden gezien stonden anders. Wantrouwen, pijn, angst, uitputting en dierlijke haat tegenover de onderdrukker en telkens weer teleurgesteld worden door de medemens hadden in de ogen de irissen vertroebeld, het licht verbleekt.'

Willem Nijholt was iemand die altijd vanzelfsprekend aanwezig was bij mensen van mijn generatie. Bijvoorbeeld als acteur in de jeugdserie De Kris Pusaka.

En als danser en zanger in Oebele en de musicals van Annie MG Schmidt. Een kunstenaar die met zijn vele talenten, kleur gaf aan Nederland. Maar zijn inktzwarte verhaal over de Japanse bezetting was veel minder bekend. Een stille schaduw achter zijn bruisende levenskracht.

Nijholts verhaal en dat van zijn familie is uniek.

Zoals alle persoonlijke verhalen dat zijn.

En tegelijk staat het symbool voor dat van velen die dit meemaakten.

Het vernederende buigen, de knagende honger, de brandende zon. Wrede straffen. De doden.

Ook voor sommigen onder u hier, pijnlijk herkenbaar.

Leed ook, dat jarenlang opgesloten bleef in de hutkoffers van de honderdduizenden, die vanuit Indonesië naar Nederland kwamen.

Hier een nieuw leven moesten opbouwen.

En het verleden als een zware steen jarenlang, onzichtbaar met zich meedroegen.

Omdat er in Nederland geen ruimte was om ernaar te luisteren, het te willen zien.

Terwijl de Japanse bezetting in toenmalig Nederlands Indië – de Japanse keizer was een bondgenoot van Hitler – toch onlosmakelijk verbonden was met de Tweede Wereldoorlog in Nederland.

Inmiddels staan we jaarlijks op 15 augustus landelijk stil bij dit deel van de oorlogsgeschiedenis. Is het zwijgen omgezet in spreken. En is het niet willen horen, steeds meer, aandachtig luisteren geworden.

En dat moet ook zo doorgaan. Want inmiddels telt Nederland zo'n 2 miljoen mensen die persoonlijk bij deze geschiedenis betrokken zijn. Die het leed kennen dat niet verjaart. Dat bij je

blijft en je identiteit vormt, soms vervormt. Omdat die oorlog bij ze aan tafel zat.

Ik merk het soms ook in Kamerdebatten die aan dit onderwerp raken.

Hoe emotioneel verbonden sommige Kamerleden en bestuurders, als nazaten, nog zijn met dit verleden.

Dit pijnlijke verleden is er, het mag er zijn. En hoort voor altijd bij ons, bij Nederland. Net als alle andere verhalen over de Tweede Wereldoorlog. Die je elk jaar weer doen beseffen hoe verschrikkelijk oorlog is. Zeker als je het bekijkt door de ogen van een achtjarig kind.

Daarom moeten we het benoemen, erkennen, én overdragen. Vóór en dóór de volgende generaties Nederlanders.

Gelukkig gebeurt dat de laatste tijd steeds meer, door de kinderen en kleinkinderen van hen die het aan den lijve meemaakten.

Ze brengen het naar buiten. Via historisch onderzoek, via het maken van educatie voor scholen.

Of ze geven via poëzie, literatuur en theater het geheugen een podium. Maken het publiek. En geven het daarmee een toekomst.

De twintiger August de Bats, die hier actief aan bijdraagt, werd geïnterviewd door Stichting 15 augustus 1945. Ik geef hem graag het laatste woord:

'15 augustus betekent voor mij: stilstaan bij het feit dat er een Tweede Wereldoorlog was in Nederlands-Indië. Dat we tot op de dag van vandaag nog steeds leven met de gevolgen. Dat er na afloop van die oorlog, 350.000 mensen hiernaartoe zijn gekomen. Waarvan er nu weer volgende generaties zijn die hier leven. En stilstaan bij de dag dat hun ouders, of opa's en oma's hebben geleden. En nu hier zijn en hier iets hebben achtergelaten. En dat zijn wij.'

Dank u wel.